

Анђела Васиљевић

ДИСКУРСНИ МАРКЕРИ *EN EFFET*, *EFFECTIVEMENT*, *EN FAIT* И ЊИХОВИ СРПСКИ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ

Рад се бави контрастивном анализом француских дискурсних маркера *en effet*, *effectivement*, *en fait* и њихових српских функционалних еквивалената у оквиру дискурса друштвених наука. Путем квалитативне и квантитативне методе анализирају се упарени примери ексцерпирани из социолошких, антрополошких и етнолошких студија. Важан циљ рада представља идентификација различитих преводних могућности на српски језик, те уочавање сличности и потенцијалних разлика у семантичко-прагматичким инструкцијама које дати маркери и њихови еквиваленти садрже. Посебна се пажња посвећује утврђивању њихових положаја и улога на нивоу реченице и текста, те високом степену граматикализације.

Кључне речи: друштвене науке, дискурсни маркери, *en effet*, *effectivement*, *en fait*.

This paper deals with the contrastive analysis of the French discourse markers *en effet*, *effectivement*, *en fait* and their Serbian functional equivalents within sociological, anthropological, and ethnological discourse. The analysis of examples extracted from selected works of several well-known French authors is carried out using qualitative and quantitative methods. An important aim of this paper is the identification of translation possibilities into Serbian, while noticing similarities and potential differences in semantic and pragmatic instructions which the aforementioned markers and their equivalents contain. Special focus is directed at the determination of typical positions and roles within the sentence and the text, as well as at their high degrees of grammaticalisation.

Key words: social sciences, discourse markers, *en effet*, *effectivement*, *en fait*.

1. Увод. Предмет овог рада је контрастивна анализа француских маркера *en effet*, *effectivement*, *en fait* и српских еквивалената на примеру корпуса ексцерпираног из текстова научног функционалног стила. Због сличних обличких и семантичко-прагматичких одлика, ови маркери често су употребљивани у циљу утврђивања међусобне (не)подударности у структурама (FORSGREN 2009; ENGEL et al. 2010; FRANCKEL – PAILLARD 2010; D'HONDT 2014). У таквим истраживањима неретко се анализирају и други формално и/или семантички сродни маркери, попут *au fait*, *de fait*, *en réalité* и сл. Овај низ употрепује велики број радова контрастивног типа у којима се они проучавају у односу на одговарајуће еквиваленте у другим језицима: енглеском (DEFOUR et al. 2010), руском (IORDANSKAYA – MEL'ČUK 1999), шпанском (GARCÍA NEGRONI – SAUERWEIN SPINOLA 2015; PÉREZ CANALES 2003, 2011), португалском, италијанском (FAGARD 2011), холандском (LAMIROY – VANDERBAUWHEDE 2016) итд. Коначно, у складу с актуелним теоријама граматикализације и прагматикализације, аутори посвећују пажњу истраживању њихове еволуције кроз различите етапе развоја француског језика, чиме се баца ново светло на разноврсне семантичко-прагматичке инструкције, условљене специфичностима говорне ситуације, ко(н)текстом и другим екстралингвистичким околностима (BERTIN 2002; LAMIROY – VANDERBAUWHEDE 2016).

Колико нам је познато, маркери који су предмет ове анализе до сада нису проучавани у поређењу са српским еквивалентима. Стога главни циљ нашег рада представља идентификација и инвентаризација преводних могућности у српском, као и пружање описа њихових обличних, значењских, употребних и функционалностилских вредности. Будући да се дати маркери јављају како у писаном, тако и у говорном језику (мада не подједнако често), одабир еквивалената у спрези је са стилским и регистарским одликама текста. Наше истраживање усмерено је ка примерима преузетим из научног стила, и то језика струке друштвених наука – социологије, антропологије и етнологије – и заснива се на квалитативној и квантитативној методи обраде корпуса ексцерпираних из осам дела познатих француских аутора и одговарајућих српских превода¹ (в. Извори). Додатно, важан циљ овог рада представља испитивање прототипичне позиције маркера *en effet*, *effectivement*, *en fait* и српских еквивалената у дискурсу друштвених наука, утврђивање њиховог надреченичног досега, као и могућности координације са другим маркерима дискурса, што је један од индикативних показатеља степена достигнуте граматикализације у савременом језику (LAMIROY – VANDERBAUWHUDE 2016: 206).

2. О ДИСКУРСНИМ МАРКЕРИМА КАО ФУНКЦИОНАЛНОЈ КАТЕГОРИЈИ

2.1. Опште одлике. Дискурсни маркери су у размаку од свега неколико деценија прешли дуг пут од запостављених језичких јединица до незаобилазних елемената различитих прагмалингвистичких истраживања. Како запажа Ј. Бадурина, у другој половини XX века одиграло се неколико важних промена у лингвистичким интересовањима. Укратко, тежња ка анализи и успостављању хијерархизације на нивоу јединица већих од реченице, као и прелазак на истраживање контекстуално условљених одлика комуникативне ситуације, погодовали су успостављању нове гране науке о језику – лингвистике текста. Симболично, овај заокрет често се везује за теоријско сједињење европског структурализма и америчког прагматичког приступа, овековечено објављивањем књиге Р. де Богранда и В. Дреслера *Einführung in die Textlinguistik / Introduction to Text Linguistics* 1981. године, чији је утицај у сфери текстуалнолингвистичких анализа и данас немерљив (BADURINA 2011: 52–53).

Остављајући по страни традиционална структурно-граматичка истраживања, нова струја, надахнута интердисциплинарним социалингвистичким теоријама и убрзаним развојем анализе дискурса на америчком тлу, понудила је иновативан и еклектичан теоријско-методолошки оквир. Прелазак са синтаксичког на супрасинтаксички (надреченични) ниво, одвија се паралелно с померањем средишта интересовања с потенцијалне функције језика у корист његове остварене функције, чиме се стварају неопходни предуслови за промене у дефинисању, опису, поделама, али и начину именовања дискурсних маркера као разноврсних прагмалингвистичких јединица (BADURINA 2011: 46–50). Наиме, од самих почетака, дискурсне маркере прати висок

¹ У недостатку српског превода француских дела користе се преводи објављени на ширем подручју српског односно хрватског језика.

степен неусаглашености у погледу одређивања формалних, синтаксичких, семантичко-прагматичких, те стилистичких одлика. Разуђеност се посебно очитује на терминолошком плану, где се уочавају на десетине блиских термина којима се, у зависности од лингвистичке традиције или правца, упућује на скуп речи и израза без конституентске улоге у линеарној реченичној структури (BADURINA 2008: 96–105). Интонациона, семантичка и синтаксичка независност у односу на друге чланове пропозиције којој припадају указује на факултативни карактер ових језичких јединица. Сходно томе, њихово изостављање неће утицати на истиносноусловљено схватање садржаја пропозиције, али ће формална и, нарочито, логичка веза између исказа у оквиру одређене целине бити доведена у питање (NIGOEVIĆ 2011a: 136–137). Будући да представљају сигнале контекстуалне укључености реченица у текст односно дискурс, као његову конкретну реализацију, суштински значај дискурсни маркера уочава се на супрасинтаксичком нивоу. Склоност ка иницијалној, интонационо и интерпункцијски издвојеној позицији објашњава се везивном, конективном улогом коју они остварују на плану формалне и логичке организације низа исказа. У складу с тиме, аутори дискурсне маркере дефинишу као један од кључних фактора у обезбеђивању кохезије појединачних елемената на равни облика, али и у успостављању глобалне кохеренције текста/дискурса на равни значења (GLOVACKI-BERNARDI 2004²: 55; BADURINA 2008: 105–107).

Додатно, значајан проблем тиче се немогућности њиховог сврставања у јединствену категорију речи. Иако изведене из одговарајућих традиционалних морфолошких категорија, ове јединице у улози маркера дискурса делимично или у целини губе своје примарне семантичке реализације и граматичке функције. Као резултат сложеног процеса семантичко-прагматичке еволуције, дискурсни маркери стичу нове прагматичке функције, што их сврстава у хетерогене (поли)функционалне разреде (BADURINA 2018: 64–65).

Примера ради, француски адвербијални израз *en effet* (в. поглавље 3.), настао лексикализацијом предлошке синтагме, може бити у служби реченичног прилога уколико је у медијалној, непарентетичкој реченичној позицији, при чему модификује само одговарајући управни глагол. Међутим, у иницијалној, интонационо и синтаксички аутономној позицији, губи статус реченичног прилога у корист функције дискурсног маркера. У новој улози, он сигнализира логички међуоднос исказа које повезује, утичући тако на целокупан процес њиховог разумевања на макрореченичном нивоу. Сличан развој семантичко-прагматичког континуума може се уочити код одговарајућих српских еквивалената, у зависности од тога да ли они врше граматичку функцију прилошке одредбе или прагматичку функцију дискурсног маркера, као сигнала контекстуалне укључености исказа у надреченично јединство текста/дискурса.

2.2. ТЕРМИНОЛОШКА ПИТАЊА. Као што је већ поменуто, начини њиховог именовања знатно се разликују у зависности од језичког подручја, лингвистичке традиције, школе или аутора. Говорећи о приступима у проучавању дискурсни маркера (ознака) на енглеском говорном подручју, М. Нигоевић наводи чак 26 блиских, али не потпуно синонимних назива којима се дата

функционална класа лексема и израза може именовати, подвлачећи да тај број није коначан (NIGOVIĆ 2011b: 58). Када је реч о уобичајеним начинима именовања у оквиру франкороманистичке литературе, истичу се *marqueurs de discours / marqueurs discursifs, marqueurs pragmatiques, mots du discours, mots de liaison, connecteurs (intraprastiques / interprastiques / pragmatiques / logiques), opérateurs discursifs* и сл. Преглед литературе из уже научне области сугерише да задатак успостављања доследне хијерархизације предложених термина и подела према (под)групама, односно формалним и семантичко-прагматичким критеријумима обједињавања, представља осетљиво и, наизглед, тешко решиво питање (DOSTIE – PUSCH 2007: 3).

Увид у франкороманистичку литературу указује да су најчешће коришћени термини *дискурсни маркер* и *конектор*. Иако је током осамдесетих и деведесетих година била знатно заступљенија употреба назива *конектор* (ROULET 1987; BLUMENTHAL 1996), чини се да је почетком XXI века *дискурсни маркер* ипак у благој предности. У складу с тиме, посебно се истичу ставови аутора који термин *дискурсни маркер* посматрају као својеврсни хипероним за друге називе блиског, али нешто ужег значења (ROSSARI 2002; PONS BORDERÍA 2006; VÁZQUEZ MOLINA 2019).

Како истиче Х. Васкез Молина, у савременој франкофоној литератури конектори се у ширем смислу односе на све јединице с конективном улогом, како на нивоу синтагми, тако на нивоу пропозиција и исказа. Дакле, њихова примарна функција огледа се у повезивању суседних елемената на унутарреченичном и/или надреченичном плану (VÁZQUEZ MOLINA 2019: 685). Тако схваћени, они представљају важан фактор у процесу успостављања текстуалне кохезије. Међутим, бројна истраживања мотивисана различитим прагматичким теоријама почев од седамдесетих година прошлога века, указала су на неопходност сагледавања текста/дискурса као шире логички структурисане целине. Сходно томе, поред анализе површинских јединица којима се врши формално повезивање, намеће се и истраживање начина спајања исказа на дубљем нивоу, с нагласком на семантичкој и логичкој повезаности сегмената који нису нужно суседни. Употребом прагматичког назива какав је *дискурсни маркер*, јасније се истиче двоструки допринос ових јединица на плану површинске, али и логичко-семантичке структуре исказа укључених у надреченично јединство (2019: 687, 689).

Када је реч о општеприхваћеним термилолошким решењима у српско-хрватској² лингвистици текста, преглед литературе показује да су убедљиво најзаступљенији термини *конектор* и *партикула (честица, речца)*, уз констатацију да се у последњој деценији запажа и све чешћа употреба назива *дискурсни маркер (ознака)*. Тако, Ј. Силић (1984) и М. Велчић (1987), пионери на пољу текстуалнолингвистичких истраживања на нашим просторима, говоре искључиво о конекторима, а не о маркерима дискурса. Ј. Силић конекторе дефинише као сигнале контекстуалне укључености реченице, делећи их на граматичке, лексичко-семантичке, лексичке и стилистичке (1984: 109).

² Аутор се овим путем захваљује анонимним рецензентима на указивању на неке од референтних радова о овој тематици у српској односно хрватској текстуалнолингвистичкој литератури.

М. Велчић пружа двоструко обједињавање конектора према формалним и семантичким критеријума. На основу формалних одлика, ауторка конекторе дели у пет категорија – релативне, везничке, приложне, фразеологизирани, те пропозиционалне (1987: 24–30). С друге стране, према критеријуму значења, дата анализа обухватила је скупове адверзатива, експликатива, конклузива и каузатива, уз напомену да низ није затворен, те да би свакако требало обухватити и друге маркере, попут адитивних, консекутивних, темпоралних итд. (1987: 55). Слична термилошка решења примењена су у оквиру монографија и радова З. Гловацки-Бернарди (2004), Ј. Чудомировића (2009), С. Благојевић и М. Вукић (2012). С друге стране, Ј. Бадурин (2008; 2011; 2018) и М. Нигоевић (2011а; 2011b), одлучују се за назив *дискурсна ознака (маркер)*, и то првенствено по угледу на новију англофону и романистичку литературу. Ове ауторке сматрају да се тиме могу успешно премостити велике разлике које ова функционална категорија речи и израза испољава на морфосинтаксичкој, али и семантичкој равни. Коначно, у србистичкој литератури запажа се и значајна заступљеност назива *йарйикула/речца* (Ристић 1994; 2004; 2006). Употреба овог термина у значењу морфолошке врсте речи у нашем раду биће оправдана само приликом анализе српских еквивалената дискурсних маркера *en effet, effectivement* и *en fait*. Наиме, у француској граматичкој традицији партикуле (фр. *particule*) се не сматрају засебном морфосинтаксичком категоријом, већ се, у недостатку адекватног назива, користе за именовање кратких, ненаглашених и семантички празних речи, попут одричног адверба *ne*, појединих предлога, заменица или појединачних елемената сложеница које је тешко сврстати у неку од постојећих врста, што је случај са статусом компоненте *ci* у сложеној демонстративној заменици *celui-ci* (GREVISSE – GOOSSE 2008¹⁴: 149). Назив *йарйикула* ушао је у српскохрватску граматику посредством немачког, означавајући једну од пет непроменљивих врста речи. Међутим, као засебна морфолошка категорија оне нису универзалне, што се осим у француском може запазити и у другим романским језицима (NIGOEVIĆ 2011b: 125). С друге стране, *йарймайичка йарйикула* је ширег опсега. Пошто упућује не само на граматичку, већ и функционално-прагматичку категорију, као термилошко решење чини се ближим појму дискурсних маркера. Сходно томе, партикуле ћемо надаље посматрати најпре као морфосинтаксичку категорију својствену српском језику, то јест као ужи појам од дискурсних маркера, који обухватају и друге непроменљиве врсте речи (везнике, прилоге), везничке и предлошке конструкције, те фразеологизирани клаузе. Што се тиче међуодноса конектора и дискурсних маркера, сматраћемо их приближно синонимним, свесни чињенице да одређивање њиховог прецизнијег разграничења носи са собом бројне проблеме и неретко супротстављене ставове (BADURINA 2008: 105–107; VÁZQUEZ MOLINA 2019: 689).

3. *EN EFFET* И СРПСКИ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ

3.1. ФОРМАЛНЕ, СИНТАКСИЧКЕ И СЕМАНИЧКО-ПРАГМАТИЧКЕ ОДЛИКЕ. Заједнички етимон адверба и адвербијалних израза *en effet, effectivement* и *en fait* је латински глагол *faciō, facere, fēcī, factum* (DUBOIS et al. 2007: 263; FORSGREN 2009: 52), из чијих је облика у савременом француском изведен велики број

лексема. Неке од њих развиле су се из вулгарног латинског инфинитива *fare > *faire* или партиципа *factu > *fait*, док су друге лексеме учене речи, углавном преузете из средњовековног латинског, било директно, било посредством другог романског језика (нпр. *factuel*, *factitif*, *facteur*, *facture*, *facturer*, *effectuer*, *effectif*, *effectivement*, *effet*) (DUVOIS et al. 2007: 263, 308; POPOVIĆ 2014: 44, 376). Услед историјске повезаности и сличности на равни облика и значења, *en effet*, *effectivement* и *en fait* могу функционисати као (парцијални) синоними. Међутим, како у наставку рада показујемо, током еволуције француског језика испојили су специфичне семантичко-прагматичке инструкције, те се њихове употребне вредности могу битно разликовати, што нарочито долази до изражаја на пољу превођења.

У француском електронском речнику *Trésor de la Langue Française* (TLF), адвербијални израз (фр. *locution adverbiale*) *en effet* налази се у склопу дефиниције своје главне компоненте, именице *effet*, и дефинисан је путем синонима *en réalité*, *en fait* и *effectivement*. У наставку овог речничког чланка пружају се додатне информације о понашању на синтаксичком и прагматичком плану: „Confirme ce qui vient d'être dit. Synon. *de fait*.” (‘Потврђује претходно речено. Синоним *de fait*’), а наводи се и могућност употребе у значењу напоредног везника *car* (‘јер’): „Sert de liaison ; ne se place pas nécessairement au début de la proposition qu'il introduit. Synon. *car*” (‘Служи за повезивање, не налази се нужно на почетку реченице коју уводи. Синоним *car*’). Међутим, ова дефиниција је редукционистичког карактера, будући да пружа само поједине информације о семантичким, синтаксичким и прагматичким особеностима.

У досадашњим радовима о овој теми, аутори углавном разликују тзв. апсолутне и релативне употребе (ROSSARI 2008: 362; FORSGREN 2009: 53; GARCÍA NEGRONI – SAUERWEIN SPINOLA 2015: 70). Апсолутно употребљен маркер *en effet* јавља се самостално у дијалогским секвенцама, при чему има искључиво асертивну вредност (ROSSARI 2008: 362; GARCÍA NEGRONI – SAUERWEIN SPINOLA 2015: 70–71). Као функционални синоними апсолутне вредности могу се употребити други модални адверби и изрази типични за дијалогске секвенце, које такође одликује анафорички карактер, попут *bien sûr*, *bien entendu*, *certainement*, *certes*, *d'accord*, *effectivement*, *oui*, *soit* и сл. (GARNIER – SITRI 2009: 125–126). Међутим, уколико је *en effet* у улози надреченичног адверба односно маркера дискурса, број могућих семантичких реализација, а самим тим и преводних решења, знатно је већи (ROSSARI 2008: 361).

Како А. Бертен наводи у својој дијакронијској анализи, саставни елементи овог израза (предлог *en* и именица *effet*) постали су лексикализована структура још у раним фазама развоја средњофранцуског језика, током XIV века (BERTIN 2002: 47). Процес граматикализације текао је много брже него у случају еволуције облички и значењски блиских маркера *de fait*, *au fait*, *en fait* и *effectivement*. Од средства које је служило једноставном успостављању унутрашње кохезије текста, овај адвербијални израз постао је дискурсни маркер с бројним анафоричким и катафоричким вредностима на прагматичком нивоу (2002: 48).

На плану историјске еволуције није јасно да ли је овај маркер директно изведен из латинске предлошко-падежне конструкције *in effectu* или из сред-

њовековног италијанског облика *in effetto*, насталог према класичном латинском моделу (FAGARD 2011: 82). Уколико је тачна романска хипотеза о италијанском маркеру као посреднику, може се претпоставити да су књижевне и културне везе утицале на његово учвршћивање у средњовековном француском. Међутим, ови облици касније су прошли кроз засебне процесе грамаатикализације и прагматикализације, о чему сведоче њихове неподударне вредности на синхронијској равни (2011: 89).

Ж.-Ж. Франкел и Д. Пајар (FRANCKEL – PAILLARD 2010: 269) разликују експликативне, илустративне и ректификативне вредности *en effet* у савременом француском, што умногоме одговара опису преформулативних маркера разматрања претходног исказа (фр. *reformulation de reconsidération*), детаљно приказаним у оквиру типологије К. Росари, у коју овај маркер није уврштен, и поред очигледне подударности у значењу и употребама (ROSSARI 1994). Операције преформулације изразито су заступљене у текстовима научног функционалног стила, као и у онима из области научне вулгаризације, намењеним широј читалачкој публици. Употреба различитих видова преформулације од стратешког је значаја, будући да говорнику омогућава да подучи или обавести стручну и ширу јавност о достигнућима из одређене сфере истраживања, те да нова сазнања повеже с већ познатим чињеницама (PİC et al. 2013: 75).

Његов шпански етимолошки парњак *en efecto*, с којим дели бројне примарне и секундарне инструкције, уврштен је у групу модалних епистемичких маркера, с изразитом аргументативном вредношћу и илокутивном снагом (GARCÍA NEGRONI – SAUERWEIN SPINOLA 2015: 69). Међутим, обличка сличност често може заварати, те се дешава да овакви парови нису међусобно подударни у свим семантичким реализацијама, што представља додатну опасност на пољу превођења. Будући да се у српском не уочавају такви формални еквиваленти, у нашој анализи од пресудног значаја биће идентификовање што већег броја семантичко-прагматичких инструкција маркера у полазном језику (француском), како би се избегле неке од честих грешака приликом превођења на циљни језик (српски).

Маркер *en effet* среће се у свим функционалним стиливима стандардног писаног језика, а није искључена ни његова употреба у говорном језику, о чему сведочи заступљеност у новинарском функционалном стилу усменог типа (FORSGREN 2009: 55). У студији посвећеној проучавању учесталости маркера дискурса у корпусу говорног језика, *en effet* заузима 44. место на листи од 85 идентификованих јединица. С друге стране, ова листа уопште не бежи *effectivement*, док се *en fait* нашао на 18. месту (CHANET 2004).

М. Шарол и Б. Фагар разликују три основне прагматичке вредности *en effet* (CHAROLLES – FAGARD 2012: 172–193):

1. Апсолутна, дијалогска употреба. Самостално, као одговор на претходну реплику, овај маркер потврђује садржај претходног исказа (2012: 162). У том случају одговара парадигми адверба *oui/non*, а како не уводи нове информације, искључиво је ретроактивног карактера (2012: 194).

2. Релативна употреба. Други тип јавља се у дијалогским и монолошким секвенцама. Попут првог, потврђује садржај претходног исказа, али може самостално уводити одређену тврдњу, те га поред анафоричке, одликује и

катафоричка вредност. Будући да не зависи нужно од левог контекста, среће се на почетку параграфа или чак поглавља, сигнализирајући прво увођење тврдње (2012: 183, 194).

3. Релативна, монолошка употреба. Други вид релативне, несамосталне, употребе овог маркера везује се за монолошке секвенце хетеропреформулативног и аргументативног типа. Исказ Е2 (фр. *énoncé*), уведен помоћу *en effet*, одржава јаку формалну и логичку везу са Е1. Наиме, ова вредност историјски је најновија и настала је као резултат граматикализације примарног значења. *Речник Француске академије* (фр. *Dictionnaire de l'Académie française*) треће значење бележи почев од XIX века (CHAROLLES – FAGARD 2012: 188). Употребом *en effet* говорник уводи коментар, аргумент којим потврђује садржај полазног исказа Е1. Овај адвербијални израз у савременом језику има статус аргументативног и експликативног маркера, имајући у виду да најављује логички утемељено објашњење, измењен коментар или додатну илустрацију претходне тврдње (2012: 194–196). Трећи тип употребе уједно има највиши степен надреченичног досега и у потпуности је прагматикализован. Његова прототипична реченична позиција је иницијална, те знатно доприноси јачању кохезије и кохеренције исказа које повезује. Како показују анализе К. Росари, ова употреба има суштински ретроактивну оријентацију, али је истовремено одликује и аргументативна проактивна вредност (ROSSARI 2008: 375).

Говорећи о реченичним позицијама другог, односно трећег типа, М. Форсгрен истиче могућност како парентетичке, интонационо и интерпункцијски издвојене употребе, тако и везане, при чему *en effet* функционише као реченични адверб, упућујући само на глагол уз који стоји, али не и на садржај читаве реченице. Уколико је прозодијски и интерпункцијски самосталан, среће се у свим позицијама – иницијалној, медијалној и финалној. У случају везане употребе, типично се јавља у медијалној позицији у којој нема конективну улогу (FORSGREN 2009: 56).

Будући да представља неопходан предуслов за њихову граматикализацију, иницијална позиција адверба и адвербијалних израза у досадашњој литератури нашироко је проучавана (NIGOVIĆ – NEVEŠCANIN 2011: 62). Услед процеса граматикализације, адверби и изрази попут *en effet*, *effectivement* и *en fait* попримају функцију организатора дискурса, доприносећи успостављању његовог формалног и логичког јединства. Једно контрастивно истраживање ове групе француских маркера и холандских еквивалената указало је на потпуно различите степене граматикализације на синхронијском плану. Док се у француском облици *en effet* и *en fait* углавном јављају у иницијалној позицији, њихови холандски преводи чешће се срећу у медијалној, у којој имају улогу „класичних” реченичних адверба, без надреченичног досега, као једне од дистинктивних одлика шире класе дискурских маркера (LAMIROU – VANDERBAUWHUDE 2016: 204).

3.2. О функционалним еквивалентима у српском језику. На основу анализе 216 примера употребе израза *en effet* у корпусу одабраних социолошких, антрополошких и етнолошких студија (в. Извори), утврђено је да су његови функционални еквиваленти у српском језику модалне партикуле *наиме*, *доиста*, *заиста*, *заправо*, *сйварно*, *збиља*, *управо*, *одиста*, као и предлошко-

-падежне конструкције у *сївари* и у *сушїїни*. Такође, забележено је и седам примера изостављања маркера у српском преводу.

Табела 1. Српски еквиваленти маркера *en effet*

Српски функционални еквиваленти	Учесталост у анализираном корпусу
<i>Наиме</i>	(90) 41,67%
<i>Дошїа</i>	(38) 17,6%
<i>Заисїа</i>	(29) 13,44%
<i>У сївари</i>	(25) 11,57%
<i>Зайраво</i>	(12) 5,56%
Без превода	(7) 3,24%
<i>Сїварно</i>	(5) 2,3%
<i>Збиља</i>	(4) 1,85%
<i>Уисїїну</i>	(2) 0,93%
<i>Одисїа</i>	(1) 0,46%
<i>У сушїїни</i>	(1) 0,46%
<i>А</i>	(1) 0,46%
<i>Уйраво</i>	(1) 0,46%

3.2.1. ИНИЦИЈАЛНА РЕЧЕНИЧНА ПОЗИЦИЈА. Као најчешћи српски еквивалент јавља се модална партикула *наиме*, и то у 41,67% случајева. Анализом корпуса уочено је да ова партикула заузима иницијалну позицију у 47 од 90 примера, што представља 52,2%. Склоност ка почетној позицији указује на висок степен њене граматикализације и прагматикализације, што се нарочито манифестује на супрасинтаксичком плану. Основна вредност *наиме* у конективној улози је увођење додатног објашњења, коментара или илустрације претходног исказа, како показују примери (1) и (2):

(1) La raison de cette sainteté personnelle, c'est que l'homme croit être, en même temps qu'un homme au sens usuel du mot, un animal ou une plante de l'espèce totémique. *En effet*, il en porte le nom, or l'identité du nom passe alors pour impliquer une identité de nature (DURKHEIM 1968⁵: 137).

Razlog te specifične svetosti je u tome što čovjek vjeruje da je on istodobno i čovjek u uobičajenom smislu riječi i životinja ili biljka totemske vrste. *Naime*, on nosi njezino ime, a drži se da istovjetnost imena implicira istovjetnost prirode (DURKHEIM 2008: 181).

(2) Pour être légitime, la recherche doit se restreindre à une petite région, aux frontières nettement définies ; et les comparaisons ne sauraient être étendues au-delà de l'aire choisie comme objet d'étude. *En effet*, la récurrence de coutumes ou d'institutions analogues ne peut être retenue comme une preuve de contact, en l'absence d'une chaîne continue de faits du même type permettant de relier les faits extrêmes par toute une série d'intermédiaires (LÉVI-STRAUSS 1958: 10).

Da bi bilo legitimno, istraživanje se mora ograničiti na malu regiju jasno definiranih granica; a uspoređivanja se ne smiju protezati izvan područja koje je odabrano za proučavanje. *Naime*, povratnost običaja ili institucija ne može se smatrati nekim dokazom dodira, u odsutnosti neprekinutog lanca činjenica istog tipa, što dopušta da se povežu krajnje činjenice čitavim nizom posrednih (LEVI-STROS 1977: 17).

Маркер *en effet* везује се за писани језик и виши регистар, отуда и његова честа употреба у дискурсу друштвених наука. П. Мразовић (2009²: 473, 475) еквивалент *наиме* сврстава у модалне партикуле II типа које, за разлику од I типа, не могу сигнализирати увођење одговора на претходну реплику. Ауторка истиче да употребом ове партикуле говорник „наговештава [...] објашњење онога о чему је било речи”, наводећи као најчешће функционалне синониме *џо јесџ* и *дакле*. Везник *џо јесџ* има преформулативну вредност (Чудомировић 2009: 290), док се аргументативна партикула *дакле* у иницијалној позицији такође схвата као дискурсни маркер који „*uvodi povratak na prethodnu temu, ali istovremeno najavljuje prijelaz na nešto novo*” (NIGOEVIĆ – NEVEŠCANIN 2011: 53). Додатно, важне закључке о прагматичком функционисању партикуле *наиме* на нивоу говорних чинова налазимо у анализама С. Ристић, према којој она има семантичку компоненту модификовања претходне информације (1994: 146), односно сигнализирања аналогije и смисаоног следа између одређених сегмената дискурса (2004: 507)

Прво помињање лексеме *наиме* у улози текстуалног конектора у сербохрватистичкој лингвистици среће се у студији М. Велчић (1987). Према формалном критеријуму обједињавања, ауторка сврстава *наиме* у групу приложних конектора, док се на основу значењских одлика дата лексема групише међу конекторе појашњења – експликативе, заједно с простим и сложеним јединицама, попут *односно*, *груђим ријечима*, *џо јесџ* и сл. (1987: 26, 72). Као посебно важан за нашу анализу, истиче се и ауторкин коментар о високом степену достигнуте граматикализације овог конектора, будући да се *наиме* тешко може удружити с истородним експликативима, попут *зајраво* или *односно* (1987: 78).

Сличне закључке доноси истраживање С. Благојевић и М. Вукић (2012), засновано на анализи одлика енглеских и српских текстуалних конектора у академском дискурсу. Ауторке сврставају *дакле*, *наиме*, *односно* и *џо јесџ* у групу конектора који уводе додатно објашњење претходног исказа, што доказују и резултати тестова њихове међусобне супституције (2012: 483–485). Међутим, приликом испитивања тог типа неопходно је водити рачуна о полисемији, будући да еквивалентни маркери дискурса у различитим језицима нису нужно подударни у свакој од семантичко-прагматичких инструкција чији су носиоци.

Поменути ставови иду у прилог нашој тврдњи да су примери у којима се маркер *en effet* преводи партикулом *наиме* трећег, експликативног типа (према класификацији М. Шарола и Б. Фагара), будући да их одликују преформулативна и аргументативна вредност, те висок степен граматикализације. Истовремено, уколико је *en effet* у дијалошкој, самосталној употреби, искључен је одабир *наиме* као преводног еквивалента.

Када је реч о другим преводним решењима, семантички блиске лексеме *заисџа*, *доисџа*, *зајраво*, *збиља*, *одисџа*, *сџварно* и *уисџину* сврстане су, попут *наиме*, у групу модалних партикула II типа (Мразовић 2009²: 473–476), док се изрази *у сџвари* и *у сушџини* путем циркуларних дефиниција такође наводе као синоними партикула *заисџа* и *зајраво*, како у поменутој класификацији П. Мразовић, тако и у Матичином *Речнику срџскога језика* (РСЈ 2007:

1245). Такође, С. Ристић еквиваленте *сїварно, исїина, уисїину, доисїа, заисїа, одисїа, збиља* анализира као партикуле са илокуцијском компонентом коментара, наглашавајући да оне у начелу обично садрже неколико илокуцијских компоненти, те се могу појавити у оквиру више парадигми, што условљавају специфични контекстуални фактори, односно говорни чинови (1994: 147). Будући да ове партикуле примарно функционишу у тексту/дискурсу, ауторка подвлачи да се на основу функционалних критеријума могу сврстати у различите класе метатекстуалних јединица конекторског типа, при чему би била прихватљива и друга термилошка решења, као што су „конекторске партикуле”, „кохезивне партикуле” и „дискурсни маркери” (Ристић 2004: 508).

Могући показатељ достигнутог нивоа граматикализације партикуле *наиме* јесте чињеница да у нашем корпусу постоји 18 случајева у којима се *en effet* јавља у координираном споју чији је први члан саставни везник *et* (‘и’). Међутим, у сваком од одговарајућих српских превода партикула *наиме* онемогућује употребу напоредног везника у непосредној близини, за разлику од француског еквивалента који дозвољава такву кумулацију. Анализа указује на то да се преводиоци углавном одлучују за изостављање везника у корист партикуле (3) и обратно (4), или задржавају и везник и партикулу (5), прибегавајући другим мање граматикализованим решењима, што додатно потврђује поменута запажања М. Велчић о неприхватљивости овог типа удруживања (1987: 78). Приликом комбиновања датих врста речи у српском језику важи правило да се на месту првог члана јавља независни везник, а потом следи партикула. Такође, у случају координиране употребе супротног везника и партикуле (4), дозвољено је изостављање једног од чланова конструкције (ТАНАСИЋ 2013: 229–230).

(3) On comprend donc que nous trouvions dans l’ethnologie le principe de toute recherche, alors que pour Sartre elle soulève un problème, sous forme de gêne à surmonter ou de résistance à réduire. *Et en effet*, que peut-on faire des peuples « sans histoire », quand on a défini l’homme par la dialectique, et la dialectique par l’histoire ? (LÉVI-STRAUSS 1962: 328)

Otuda је разумљиво што ми у етнологији налазимо принцип svakog истраживања, док она за Сартра ствара једну теškoћу у виду nelagodnosti коју треба savladati, или otpora који треба suzbiti. *Doista*, шта се може učiniti са narodима „bez istorije” када смо човека definisali помоћу дијалектике, а дијалектику помоћу историје? (LEVI-STROS 1987²: 314315).

(4) *Et en effet*, quelle est la réalité ? Dans le grand jeu biologique et social qui se déroule perpétuellement entre les vivants et les morts, il est clair que les seuls gagnants sont les premiers (LÉVI-STRAUSS 1962 : 46).

A шта се догађа у стварности? У великој биолошкој и друштвеној игри која се непрекидно одвија између живих и мртвих, јасно је да су први једини победници (SrpKor2013).

(5) (nouveau chapitre) *Et en effet*, jusqu’à présent, la sociologie a plus ou moins exclusivement traité non de choses, mais de concepts. Comte, il est vrai, a proclamé que les phénomènes sociaux sont des faits naturels, soumis à des lois naturelles. Par là, il a implicitement reconnu leur caractère de choses ; car il n’y a que des choses dans la nature. [...] *En effet*, ce qui fait la matière principale de sa sociologie, c’est le progrès de l’humanité dans le temps (DURKHEIM 1967¹⁶: 50).

(novo poglavlje) *I stvarno*, do sada, sociologija se više ili manje isključivo bavila ne stvarima nego pojmovima. Kont je, istina, proglašavao da su društvene pojave prirodne činjenice podložne prirodnim zakonima. Time je on prečutno priznao njihovo svojstvo stvari, jer samo stvari postoje u prirodi. [...] *Uistinu*, ono što čini glavni predmet njegove sociologije jeste napredak čovečanstva u vremenu (DIRKEM 1963: 34).

Пример (5) илуструје могућност употребе адвербијалног израза *en effet* и српског еквивалента на почетку новог поглавља, при чему у оба језика ове јединице добијају улогу дискурсног организатора с отварачком функцијом. Такве случајеве обично одликује катафоричка вредност, будући да сигнализирају прво увођење тврдње додатно аргументоване у наставку. Међутим, мишљења смо да су у примеру (5) француски маркер (*et*) *en effet* и његов српски еквивалент (*и*) *стварно* такође анафорички, будући да упућују на општепознату научну чињеницу из области социологије: „*Et en effet, jusqu'à présent, la sociologie a plus ou moins exclusivement traité non de choses, mais de concepts. / I stvarno, do sada, sociologija se više ili manje isključivo bavila ne stvarima nego pojmovima*”. У наведеном примеру, аутор се заправо позива на систем заједничких ванјезичких знања о свету, јачајући тако везу и сарадњу између саговорника (читалачке публике) и самог текста.

Занимљива могућност напредне употребе *en effet* и других маркера дискурса у језику струке друштвених наука илустрована је у примеру (6), у коме се он јавља у координираној конструкцији с псеудокорелативним линеарним маркером *d'une part... et de l'autre* (*с једне стране... с друге стране*). Међутим, у српском језику преводилац је такву структуру оценио као стилски мање прихватљиву, те се први члан псеудокорелације (*с једне стране*) и партикула (*заиста*) раздвајају тако што се она помера ка медијалној реченичној позицији, губећи функцију надреченичног маркера, коју *en effet* има у оригиналном француском тексту:

(6) *D'une part, en effet, les lois de l'activité inconsciente sont toujours en dehors de l'appréhension subjective (nous pouvons en prendre conscience, mais comme objet) ; et de l'autre, pourtant, ce sont elles qui déterminent les modalités de cette appréhension* (LÉVI-STRAUSS 1968⁴: 26–27).

С једне стране, закони несвесне активности *заиста* су увек изван субјективног поимања (њих можемо постати свесни, али као објекта); а ипак, *с друге стране*, управо они одређују модалитете тог поимања (LEVI-STROS 1982: 35).

У нашем корпусу очекивано нису запажене апсолутне вредности I типа, јер се оне јављају искључиво у дијалогским секвенцама. У примеру (7) *en effet* је наизглед „самосталан”, но ради се о III типу граматикализоване употребе у оквиру хетеропреформулативне секвенце, при чему дати маркер и еквивалент *наиме* уводе додатно објашњење претходне тврдње, и то у форми набрајања експлицитно назначеног редним бројевима:

(7) M. Rodinson cite, à l'appui de cet argument (3), un passage de *Tristes Tropiques* : « Aucune société n'est foncièrement bonne, mais aucune n'est absolument mauvaise ; toutes offrent certains avantages à leurs membres, compte tenu d'un résidu d'iniquité dont l'importance paraît approximativement constante (i)... » Mais, c'est isoler de façon tendancieuse une étape d'un raisonnement, par lequel je m'efforçais de résoudre l'antinomie apparente entre la pensée et l'action.

En effet :

1° Dans le passage critiqué par M. Rodinson, l'argument relativiste est opposé seulement à une entreprise qui voudrait classer les unes par rapport aux autres des sociétés très éloignées de celle de l'observateur, soit, par exemple, de notre point de vue, une population mélanésienne et une tribu nord-américaine [...]

2° Par contre, je distinguais soigneusement ce premier cas d'un autre, consistant, non pas à classer entre elles des sociétés lointaines, mais deux états, historiquement rapprochés, du développement de notre propre société (ou, en généralisant, de la société de l'observateur). [...] (LÉVI-STRAUSS 1958: 366)

G. Rodinson citira, u potvrdu ovog argumenta, jedan odlomak iz *Tužnih tropa* [*Tristes Tropiques*]: „Nijedno društvo nije sasvim dobro, ali nijedno nije apsolutno rđavo; sva pružaju izvjesne koristi svojim članovima, uzevši u obzir ostatak nepravednosti čija važnost izgleda približno konstantna...” Ali, to znači tendenciozno izolirati jednu etapu rasuđivanja kojim sam nastojao razriješiti prividnu antinomiju između mišljenja i djelovanja.

Naime:

1. U odlomku koji kritizira g. Rodinson, relativistički argument protivi se samo postupku koji bi htio razvrstati jedna u odnosu na druga društva veoma udaljena od promatračeva, uzmimo, na primjer, jedno melanezijsko pučanstvo i jedno sjeverno-američko pleme. [...]

2. Suprotno tome, pomno sam razlikovao ovaj prvi slučaj od jednog drugog, koji se sastoji, ne u međusobnom razvrstavanju udaljenih društava, nego dvaju, historijski bližih, stanja razvoja našega vlastitog društva (ili generalizirajući, promatračeva društva) [...] (LEVI-STROS 1977: 344).

3.2.2. МЕДИЈАЛНА И ФИНАЛНА РЕЧЕНИЧНА ПОЗИЦИЈА. У истраживањима овог типа, аутори се често ограничавају на ексцерпираније примера егзофрастичне, иницијалне употребе адверба и адвербијалних израза, у којима дате јединице одликује процедурална вредност, те висок степен конекторске снаге (CHAROLLES – PIETRANDREA 2012: 113–114), како илустрјују примери (1–7).

Када је реч о другим могућностима, нису ретки ни случајеви употребе у медијалној позицији, било везано (8), (9), било парентетички. Међутим, у таквим примерима *en effet* и српски еквиваленти лишени су надреченичног досега, будући да модификују само елементе из непосредног контекста, па не стичу ни прагматичку функцију дискурсног маркера. Према М. Форсгре-ну, у медијалној позицији *en effet* задржава примарну прилошку граматичку функцију (2009: 56).

(8) Mais ce qu'on exorcise ainsi à peu de frais, et au prix de quelques larmes, ne se reproduira *en effet* plus jamais, parce que c'est depuis toujours en train, actuellement, de se reproduire, et précisément dans la forme même où on prétend le dénoncer, dans le medium même de ce prétendu exorcisme : la télévision (BAUDRILLARD 1981: 78). Ali ono što se tako na jeftin način, po cenu nekoliko suza, izgoni iz pamćenja *stvarno* se više nikad neće dogoditi zato što se oduvek, pa i sada, ponovo zbiva, i to upravo u onom obliku u kome se, navodno, razotkriva u samom medijumu tog navodnog egzorcizma: na televiziji (BODRIJAR 1991: 50).

(9) Leurs œuvres restent à mi-chemin de l'artifice. Tout en ayant perdu eux aussi le secret de la représentation, ils n'en tirent pas les conséquences, qui peuvent impliquer *en effet*, dans le snobisme machinal, une espèce de suicide (BAUDRILLARD 1995: 114).

Njihova dela zastaju na pola puta, ne dopiru do veštačkog proizvoda. Iako su i oni izgubili tajnu predstavljanja, nisu iz toga izvukli konsekvence koje, *zapravo*, u mahinalnom snobizmu, mogu značiti neku vrstu samoubistva (SrpKor2013).

Ексцерпирана грађа показује да анализирани маркер и српски преводи имају висок степен мобилности, те да се њихова позиција у оквиру реченице може мењати без већих последица на стилском и синтаксичком плану, што је и једна од главних одлика дискурских маркера као процедуралних, функционалних јединица без конституентске улоге у синтаксичкој структури. Неретко се у изворном тексту маркер налази у медијалној, поствербалној позицији, док се у преводу еквивалент помера на почетак реченице, или обратно (10):

(10) Mais dans les exemples que nous avons examinés, d'autres types de relations interviennent. Les relations peuvent être, *en effet*, sensibles (marques corporelles de l'abeille et du python) ou intelligibles (fonction fabricante, comme trait commun à l'abeille et au Charpentier) [...] (LÉVI-STRAUSS 1962: 85).

Ali u primerima koje smo ispitali javljaju se i drugi tipovi odnosa. *Doista*, odnosi mogu da budu dostupni opažanju (šare na telu kod pčele i pitona) ili poimanju (graditeljska funkcija kao crta zajednička pčeli i drvodelji) [...] (LEVI-STROS 1987²: 107).

Конечно, овом анализом идентификована су само два примера у којима се *en effet* налази у финалној реченичној позицији. Међутим, у преводима је дошло до померања одговарајућих еквивалената ка медијалној парентетичкој позицији, како показује пример (11). Такође, у финалној позицији употреба преформулативне партикуле *naime*, као најчешћег еквивалента француског маркера *en effet*, била би потпуно искључена, те је неопходно одредити се за друга преводна решења.

(11) Warhol lui-même n'est jamais qu'une sorte d'hologramme. Les gens célèbres viennent à la Factory tourner autour de lui, sans rien pouvoir en tirer, mais en essayant de passer à travers comme à travers un filtre ou un objectif photographique, ce qu'il était devenu *en effet* (BAUDRILLARD 1995: 115).

Ni sam Vorhol nikad nije ništa drugo do neka vrsta holograma. Slavni ljudi dolaze u Factory i vrte se oko njega, ne uspevajući ništa odatle da izvuku, pokušavajući da prođu kroz njega kao kroz kakav filter ili fotografski objektiv, što je on, *zapravo*, i postao (SrpKor2013).

У прилог тврдњама о постојању изразите аргументативне вредности израза *en effet* говори и чињеница да он дели поједине семантичке и дискурзивне одлике са граматикализованим адвербом *certes*, који је од асертивне етимолошке вредности у савременом француском језику развио концесивну, и то уколико се као његови корелати јављају адверби и везници попут *mais*, *cependant*, *or*, *toutefois* и сл. Наша претходна анализа указала је на то да ови маркери имају више заједничких еквивалента у српском, међу којима се истичу партикуле *гоуиста*, *заиста*, *заправо*, *стварно*, *збиља*, *огиста*, *уистину*. Чињеница да се и *en effet* може јавити у корелацији с концесивним/адверсативним адвербима сугерише његову концесивну интерпретацију, о чему међу првима говори К. Росари у раду посвећеном сличностима и разликама у семантичким структурама дискурских маркера *en effet*, *effectivement* и *certes*

(ROSSARI 2008). Да би се то омогућило, неопходно је да у десном контексту постоји прави концесивни маркер, али и да саме тврдње које ти маркери уводе буду супротстављене, како илуструју примери (12–13). Тако је у (12) опозиција између исказа уведених помоћу *en effet* (‘заиста’) и *mais* (‘али’) појачана негацијом „il ne suffit pas de constater cette fréquence”, док је у (13) то учињено помоћу прилога *aussi* (‘такође’), чиме аутор подвлачи значај истраживања друштвених чињеница, поред бављења феноменима физиолошке природе.

(12) Si les sociologues lui ont accordé une attention particulière, c’est, *en effet*, seulement parce que la relation entre l’oncle maternel et le neveu semblait faire l’objet d’un important développement dans un très grand nombre de sociétés primitives. *Mais* il ne suffit pas de constater cette fréquence ; il faut en découvrir la raison (LÉVI-STRAUSS 1958: 47).

Ako su mu sociolozi poklonili osobitu pažnju, to je, *zaista*, samo zato što se činilo da odnos između ujaka i nećaka sačinjava predmet važnog razvoja u velikom broju primitivnih društava. *Ali*, nije dovoljno konstatirati tu učestalost, treba otkriti njezin razlog (LEVI-STROS 1977: 50).

(13) Cependant, on pourrait se demander si cette définition est complète. *En effet*, les faits qui nous en ont fourni la base sont tous des manières de faire ; ils sont d’ordre physiologique. *Or* il y a aussi des manières d’être collectives, c’est-à-dire des faits sociaux d’ordre anatomique ou morphologique. La sociologie ne peut se désintéresser de ce qui concerne le substrat de la vie collective (DURKHEIM 1967¹⁶: 43).

Međutim, moglo bi se postaviti pitanje da li je ova definicija kompletna. *U stvari*, sve činjenice koje su nam pružile osnovu za nju jesu načini delanja, one su fiziološke prirode. *Ali*, takođe ima kolektivnih načina postojanja tj. društvenih činjenica anatomske ili morfološke prirode. Sociologija ne može da se ne interesuje za ono što se odnosi na podlogu kolektivnog života (DIRKEM 1963: 28).

На месту другог члана корелативних концесивних структура овог типа, осим поменутих везника, у нашем корпусу срећу се и синонимни адверби (изнијансираног значења) *cependant*, *toutefois*, *pourtant*, те адвербијални израз *en fait*. Но, за разлику од *certes*, који има статус граматикализованог концесивног адверба (данас се углавном јавља у обавезној корелацији са *mais*, *cependant*, *or*, *toutefois*) и чије су друге вредности архаичне, *en effet* је полифункционални адвербијални израз с бројним дијалошким и монолошким вредностима. Контрастивном анализом код српских функционалних еквивалената уочене су асертивна, експликативна и концесивна интерпретација, и то уколико се у десном контексту налази неки од адверсативних везника, односно прилога попут *али*, *но*, *међуиџим*. Такође, показано је да су пропозиције које они уводе логички супротстављене, док маркер само додатно наглашава тај однос. Уосталом, једна од кључних функција маркера дискурса јесте да усмери и олакша интерпретацију логичког међуодноса исказа које повезује. Као периферна јединица, не утиче на унутарреченично јединство, већ се његов суштински допринос очитује на равни логичке и формалне организације дискурса (NIGOEVIĆ 2011a: 122; БЛАГОЈЕВИЋ – ВУКИЋ 2012: 479).

4. *EFFECTIVEMENT* И СРПСКИ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ

4.1. ФОРМАЛНЕ, СИНТАКСИЧКЕ И СЕМАНИЧКО-ПРАГМАТИЧКЕ ОДЛИКЕ. За разлику од *en effet* и *en fait* који, као двочлани изрази, немају засебне дефиниције у речницима општег типа, адверб *effectivement* углавном је дефинисан у оквиру посебне одреднице или се налази у склопу дефиниције одговарајућег придева *effectif*, *-ve*. Речници француског језика обично идентификују две примарне вредности: прву, у којој има улогу реченичног адверба, у значењу *réellement/vraiment* (‘стварно’) и другу, асертивну, чиме потврђује или истиче истинитост онога што је речено или ће тек бити (TLF). У том случају, тежи да заузме почетну, парентетичку позицију у реченици, што га чини конкурентним изразу *en effet* (FORSGREN 2009: 53). Попут свог (делимичног) синонима, *effectivement* се јавља самостално у дијаложким секвенцама, али у нашем истраживању због природе анализираних корпуса очекивано нису присутни такви примери. У дијалозима *effectivement* сигнализира одговор на реплику саговорника, те је обавезно анафорички. С друге стране, у монолошким секвенцама, истичу се његова јасна аргументативна функција, као и катафоричка вредност, имајући у виду да поред потврђивања садржаја претходне тврдње, исту додатно поткрепљује новим информацијама (ROSSARI 2008: 371, 375).

Иако се у већини речника и радова *en effet* и *effectivement* тумаче као синоними због заједничке асертивне вредности, било је доста покушаја њиховог разграничења. На пример, у једној од првих анализа Н. Данжу-Фло подвлачи да је *en effet* неутралнији од *effectivement*, којим се укључује и субјективни став говорника, но ова разлика у семантичким структурама очитује се само у дијаложким секвенцама (DANJOU-FLAUX 1980: 126). Поређење маркера *en effet/en efecto* и *effectivement/efectivamente* у француском и шпанском открива нешто већи број специфичних значења првог пара, који поред афирмативне, има и (хетеро)преформулативну вредност (GARCIA NEGORNI – SAUERWEIN SPINOLA 2015: 75–76). Такође, према овим ауторкама, адвербијални пар *effectivement/efectivamente* одликује важна дистинктивна вредност. Наиме, ове лексеме често се користе приликом увођења хипотетичких, непотврђених исказа, који захтевају додатно разматрање, при чему се говорник не мора нужно сложити са садржајем полазног исказа Е1, што није случај с паром *en effet – en efecto* (2015: 75, 79).

4.2. ЕКВИВАЛЕНТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ. Анализом корпуса из друштвених наука идентификован је веома мали број случајева употребе *effectivement* – свега 15. У свим примерима, ова лексема понаша се као класични реченични прилог, без конекторске функције. Сходно томе, ниједан уочени пример не налази се у иницијалној позицији, већ искључиво у медијалној или, евентуално, финалној. Значајно је истаћи да нема ни примера парентетичке употребе, те нису задовољени неопходни предуслови за његову граматикализацију и стицање статуса надреченичног маркера. Додатно, уколико се овај адверб налази на самом крају реченице у оригиналном тексту, у српском се преводу његов еквивалент обично помера улево (14).

Међу преводним варијантама у ексцерпираним корпусу уочене су партикуле *заиста* (6 примера), *стварно* (5 примера), *доиста* (3 примера), те *уистину* (1 пример), претходно идентификоване као еквивалентне маркеру *en effet*.

(14) Les procédés employés pour les secourir, quelle qu'en soit la grossièreté, ne peuvent paraître vains puisque tout se passe comme s'ils agissaient *effectivement* (DURKHEIM 1968⁵: 333).

Bez obzira koliko bili nezgrapni, postupci kojima se pribjegava da bi se bogovima priteklo u pomoć ne mogu se činiti uzaludnima, jer sve se doima kao da *zaista* djeluju (DURKHEIM 2008: 377).

(15) Toutefois, une caste de potiers fabrique *effectivement* des pots, une caste de blanchisseurs lave réellement le linge, une caste de barbiers rase pour de bon, tandis que les pouvoirs magiques des groupes totémiques australiens relèvent de l'ordre imaginaire [...] (LÉVI-STRAUSS 1962: 162).

Ipak, kasta grnčara *doista* izrađuje zemljane sudove, kasta perača stvarno pere rublje, kasta berbera istinski brije, dok magijska moć australijskih totemskih grupa predstavlja nešto imaginarno; [...] (LEVI-STROS 1987²: 162).

У одабраним социолошким и антрополошким делима нису пронађени примери надреченичне употребе у којима би овај адверб стекао статус асертивног дискурсног маркера, какав има *en effet* у примерима (1–7). Чињеница да у ексцерпираној грађи нема примера надреченичне употребе *effectivement* наводи на провизоран закључак да се у текстовима из области друштвених наука он углавном користи као реченични адверб, при чему модификује само глагол уз који стоји.

5. *EN FAIT* И СРПСКИ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ

5.1. ФОРМАЛНЕ, СИНТАКСИЧКЕ И СЕМАНИЧКО-ПРАГМАТИЧКЕ ОДЛИКЕ. *En fait* је један од три облици и значењски сродна француска маркера, чије су саставне компоненте предлог (*à, de, en*) и именица *fait*, настала правилном фонолошком еволуцијом партиципа перфекта глагола *faciō, facere, fēcī, factum* (РОРОВИЋ 2014: 44). *Au fait, de fait* и *en fait* прошли су кроз сложене развојне процесе на равни значења. Најпре су постали лексикализоване предлошке синтагме, потом граматикализовани реченични прилози (адвербијални изрази), да би напослетку на прагматичком нивоу стекли статус надреченичних конектора/дискурских маркера (D'HONDT 2014: 258–260).

У речницима се они углавном налазе у склопу дефиниције одреднице *fait*, коју одликује богата полисемантичка структура. Тако, речник *Le Robert* (LR) у електронској верзији³ бележи четири дефиниције: 1) „Ce qui est arrivé, se qui a eu lieu” (‘оно што се десило, оно што се одиграло’), упућујући на лексеме *affaire* и *événement* као синониме овог значења; 2) „Ce qui existe réellement (opposé à l'idée, au rêve, etc.)” (‘оно што стварно постоји, супротно идеји, сну итд.’); 3) „Ce qui est constaté par l'observation” (‘оно што се може констатовати посматрањем’); 4) „Cas, sujet particulier dont il est question” (‘случај, посебна тема о којој је реч’). У оквиру дефиниције другог подзначања уврштени су адвербијални изрази *de fait* и *en fait*, циркуларно дефинисани путем синонима – израза *en réalité*, односно прилога *effectivement* и *réellement*. С друге стране, *au fait* се налази у склопу четвртог подзначања, са напоменом да, уколико се јави у почетној реченичној позицији, добија значење блиско изразу

³ <<https://dictionnaire.lerobert.com/definition/fait>>, страници приступљено 15. јуна 2020.

à propos. Смернице овог типа од великог су значаја за кориснике речника ради јаснијег разграничења између ендофрастичних и егзофрастичних употреба, те честих колокација *aller au fait* (*aller à l'essentiel*), *être au fait de* (*être au courant de*) и слично.

Међутим, различите анализе облика *en fait*, *au fait* и *de fait*, како у оквиру француског, тако и контрастивне у односу на еквиваленте у другим језицима, показују да они имају знатно сложенији систем семантичко-прагматичких инструкција, будући да нису увек међусобно заменљиви (DEFOUR et al. 2010; D'HONDT 2014; LAMIROY – VANDERBAUWHEDE 2016).

У погледу фреквентности у савременом француском, *en fait* је изразито заступљен у свим функционалним стиловима. Његова предлошка компонента (*en*) присутна је у саставу других адвербијалних израза попут *en effet*, *en tout cas*, *en réalité*, *en somme*, *en résumé* итд. (D'HONDT 2014: 239). Иако је *en fait* релативно касно прагматикализован (током друге половине XIX века), временом је стекао највише семантичко-прагматичких инструкција. Његова учесталост утицала је на развој нових нијанси значења, за разлику од застарелих израза *de fait* и *au fait* (DEFOUR et al. 2010: 456; D'HONDT 2014: 259). Таква еволуција последица је и семантизма предлога *en*. Наиме, *au fait* и *de fait* имају изразито анафорички карактер, одакле потиче и њихова експликативна вредност. Предлог *de* у свом основном значењу ('од') упућује на порекло нечега, док предлог *à* у комбинацији с одређеним чланом *le* твори облик сажетог члана *au*, те указује на референт присутан у левом контексту или, евентуално, у ванјезичкој стварности, у складу с генеричким вредностима одређеног члана (D'HONDT 2014: 244). Сходно томе, ове маркере одликује тематски карактер, имајући у виду да се обавезно надовезују на елементе из ближег или даљег контекста.

Супротно ретроактивној оријентацији *au fait* и *de fait*, *en fait* има и катафоричку и анафоричку вредност, те може сигнализирати прво увођење одређене тврдње (FORSGREN 2009: 53). Његово примарно значење је адверсативно (синонимно са *en réalité*), а новије анализе указују и на могућност преформулативне интерпретације. У том случају, овај маркер налази се у оквиру пропозиције којом се говорник дистанцира од садржаја полазног исказа, и то увођењем нове дефиниције, додатног појашњења или исправке претходно реченог (ROULET 1987: 123; DEFOUR et al. 2010: 248).

У говорном језику истиче се његова важна интерактивна улога у одржавању комуникације, будући да попуњава празнине проузроковане оклевањем или несигурношћу говорника (BLUMENTHAL 1996: 266). У појединим случајевима значење му је у потпуности неодређено, јер је стекао статус једне од најфреквентнијих поштапалица у разговорном функционалном стилу француског језика (D'HONDT 2014: 249).

Упоредив развојни ток у погледу граматикализације и прагматикализације значења уочава се и код његовог синонима *en réalité*, чији је заједнички српски еквивалент у *сīвару*. За разлику од варијанте *dans la réalité* ('у стварности'), овај израз постао је апстрактна спацијална прилошка одредба, а потом и надреченични конектор. Према М. Шаролу и П. Пјетрандреи, одсуство дестерминатора (*la*) у његовој структури омогућило је развој широког спектра апстрактних значења (у првом реду адверсативног и преформулативног).

Додатно, предлог *en* има знатно неутралнији семантички садржај од *dans*, чија је примарна улога локализаторска. Како анализе ових аутора показују, у егзофрастичним употребама *en réalité* је, по узору на синоним *en fait*, стекао праву конекторску функцију, те је број потенцијалних семантичких реализација много већи него код варијанти које садрже други предлог и/или дeртерминатор, попут *au fait, de fait, dans les faits, dans la réalité* и др. (CHAROLLES – PIETRANDREA 2012: 125, 139).

5.2. СРПСКИ ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ. На основу анализе 91 упареног примера из одабраних социолошких, антрополошких и етнoлошких студија, утврђено је да је најчешћи српски еквивалент овог маркера у *сївари*, и то у нешто више од половине ексцерпираних примера (50,5%).

Табела 2. Српски еквиваленти маркера *en fait*

Српски еквиваленти (91 пример)	Учесталост у анализираном корпусу
<i>У сївари</i>	(46) 50,5%
<i>Зайраво</i>	(15) 16,5%
<i>Наиме</i>	(9) 9,9%
<i>Заисїа</i>	(8) 8,8%
<i>Сїварно</i>	(4) 4,4%
<i>Доисїа</i>	(2) 2,2%
Без превода	(2) 2,2%
<i>У сушїини</i>	(2) 2,2%
<i>Збиља</i>	(1) 1,1%
<i>Исїину љоворећи</i>	(1) 1,1%
<i>Уисїину</i>	(1) 1,1%

У ексцерпираној грађи *en fait* је присутан како у прилошкој (медијална позиција), тако и прагматичкој конективној функцији (иницијална позиција), сигнализирајући удаљавање од садржаја претходног исказа који је у супротности са стварним, чињеничним стањем (16):

(16) Eh bien, c'est le paradis : on est au-delà du Jugement dernier, dans l'immortalité – le tout est d'y survivre. Car là prend fin l'ironie, le défi, l'anticipation, le maléfice, aussi inexorablement que l'espérance aux portes de l'enfer. *En fait*, c'est là que commence l'enfer, celui de la réalisation inconditionnelle de toutes les idées, l'enfer du réel (BAUDRILLARD 1995: 147).

То је ваљда рај: налазимо се изван домађаја Страшног суда, у бесмртности – сад само ту треба и опстати. Јер ту неминовно престажу иронија, изазов, антиципација, зла коб као што пред вратима пакла престаже свака нада. *У ствари*, управо ту почиње паклао, паклао безусловног остварења свих идеја, паклао реалног (СрпКор 2013).

Међу другим преводним варијантама, срећу се прилог/речца *сїварно* (типична за медијалне и финалне прилошке употребе *en fait*), партикуле *доисїа*, *заисїа*, *збиља*, *зайраво*, *уисїину*, те израз *исїину љоворећи*. Већину ових облика РСЈ дефинише као синонимне са *у сївари* (2007: 1245). Додатно, анализа корпуса отвара могућност употребе преформулативног *наиме*,

најчешћег преводног еквивалента *en effet*, што указује на то да су ови маркери у одређеним случајевима заменљиви. Међутим, *en effet* првенствено има вредност потврђивања претходног исказа, без промене његове аргументативне оријентације, док *en fait* одликује адверсативна вредност, што га чини конкурентним везницима и адвербима сличних семантичко-прагматичких инструкција, попут *mais, pourtant, cependant, toutefois, tout de même, or* или *néanmoins* ('међутим, ипак, напротив').

Иако се *en fait* среће у свим позицијама, прагматичку функцију дискурсног маркера првенствено добија у иницијалној и парентетичкој реченичној позицији, где има и највећи надреченични досег.

(17) Cette conception nous paraît être rigoureusement fidèle à la pensée de Mauss. *En fait*, ce n'est pas autre chose que la conception de Mauss traduite, de son expression originale en termes de logique des classes, dans ceux d'une logique symbolique qui résume les lois les plus générales du langage (LÉVI-STRAUSS 1968⁴: 43).

Čini nam se da je ova koncepcija potpuno verna Mosovoj misli. *U stvari*, to i nije ništa drugo do Mosova koncepcija, prevedena sa svog originalnog izraza, pomoću logike klasa, na simboličku logiku koja sažima najopštije zakone jezika (LEVI-STROS 1982: 57).

Пример (17) илуструје експликативну вредност маркера *en fait*, будући да се исказом који уводи претходна тврдња додатно поткрепљује. Слично се уочава и у примерима (18–19), где еквиваленти у *сīвари* и *наиме* најављују детаљније објашњење слабо истражених феномена везаних за заједницу урођеничких друштава. На паралелизам између облика у *сīвари* и *наиме* упућује и М. Велчић, која ове јединице анализира као граматикализоване експликативне конекторе којима говорник афирмише истинитост претходног садржаја (1987: 78).

(18) Suivant qu'on imaginera que ce sont les ancêtres du mari ou les ancêtres de la femme qui suivent ainsi le jeune ménage en épiant les occasions de se réincarner, le totem de l'enfant sera ou celui de son père ou celui de sa mère. *En fait*, c'est bien ainsi que les Gnanji et les Umbaia, d'une part, les Urabunna, de l'autre, expliquent leurs systèmes de filiation (DURKHEIM 1968⁵: 183).

Ovisno o tome hoće li se zamisliti da preci muža ili pak žene prate mladi par vrebajući priliku da se reinkarniraju, djetetov će totem biti ili očeви ili majčini. *Naime*, upravo tako Gnanđi i Umbaje, s jedne strane, i Urabune s druge, objašnjavaju svoje sustave određivanja podrijetla (DURKHEIM 2008: 127).

(19) Ce serait donc une vue superficielle que de les opposer simplement sous le rapport de l'exogamie et de l'endogamie. *En fait*, castes professionnelles et groupements totémiques sont également « exo-pratiques », les premières sur le plan des échanges de biens et de services, les seconds sur celui des échanges matrimoniaux (LÉVI-STRAUSS 1962: 162–163).

Prema tome, površno bismo rasuđivali kad bismo ih prosto suprotstavili polazeći od njihove egzogamije i endogamije. *U stvari*, prema profesiji stvorene kaste i totemske grupe podjednako su „egzo-praktične”, prve na planu razmene dobara i usluga, a druge na planu razmene žena (SrpKor2013).

Надреченични досег овог маркера варира од повезивања суседних реченица и параграфа, до случајева упућивања на знатно удаљенија поглавља. Тако се у примеру (20) посредством напомене у фусноти читалац упућује на

феномен описан у једном од почетних поглавља првог дела дате етнолошке студије:

(20) *En fait* et comme on l'a vu dans un autre chapitre*, tout se passe d'un certain point de vue chez ces Aranda comme si, avant de naître, chaque individu tirait au sort l'ancêtre anonyme dont il sera la réincarnation.

** Cf. plus haut, p. 108 (LÉVI-STRAUSS 1962: 315).

U stvari, kao što smo videli u jednoj drugoj glavi*, u tih Aranda sve se, u izvesnom smislu, događa tako kao da pojedinac, pre nego što se rodi, kockom izvlači bezimenog pretka koji će se u njemu ponovo ovaplotiti.

* Ispor. s prethodnim tekstom str. 127 (LEVI-STROS 1987²: 303–304).

Напоследку, новија истраживања указују на развој адитивног значења маркера *en fait* у иницијалној позицији, при чему се њиме уводи додатно објашњење које није у супротности с претходном формулацијом (DEFOUR et al. 2014: 438, 461). Како бројни аутори истичу, процес развоја нових прагматичких функција датог маркера и даље је у току. Међутим, чини се да је у односу на формалне и значењске сроднике *au fait*, *de fait* или *dans les faits* однео коначну победу, како у погледу богатства семантичког садржаја, прагматичких вредности, тако и на плану учесталости у свим типовима текстова писаног и говорног језика.

6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА. Иако је наше истраживање засновано на веома ограниченом узорку примера употребе дискурских маркера *en effet*, *effectivement*, *en fait* и одговарајућих српских функционалних еквивалената, анализа је указала на широк избор преводних решења, као и на значајан степен подударности њихових семантичко-прагматичких структура. Грађа показује да је у текстовима научног функционалног стила друштвених наука маркер *en effet* веома заступљен, те да има асертивно и преформулативно значење, уводећи исказ којим се претходни садржај потврђује и додатно објашњава, без промене аргументативне оријентације секвенце у чијем је саставу. Док поменути маркер у разговорном језику није присутан у значајнијој мери, *en fait* карактерише висока фреквентност у свим функционалним стилевима и језичким регистрима. И поред сличних семантичких особености, показано је да *effectivement* у социолошким и антрополошким студијама задржава прилошку функцију без надреченичног досега, те не стиче ни прагматичку улогу дискурсног маркера. Може се претпоставити да је један од узрока ове чињенице одсуство предлога *en* у његовој структури. Како показују поједина истраживања, *en* изразима у чијем је саставу даје кадративну функцију, што их чини дискурским организаторима *par excellence* (ROSSARI et al. 2018). На контрастивном плану такву претпоставку додатно би требало испитати на обимнијем узорку грађе.

Анализом је показано да ови маркери и српски еквиваленти имају велике подударности на синтаксичком нивоу, поред оних семантичко-прагматичке природе. У погледу реченичне позиције, анализирани јединице у оба језика функцију дискурсног маркера прототипично стичу у иницијалној и парентетичкој позицији, у којој је степен граматикализације и прагматикализације значења уједно и највећи. Када је реч о употребама у медијалној и

финалној позицији, у њима задржавају прилошку функцију, с тим да их одликује висока мобилност, односно синтаксичка независност од осталих реченичних чланова. Преглед ексцерпираног корпуса такође потврђује и значајну полифункционалност. При контрастивним истраживањима и, нарочито, приликом превођења, важно је уочавање специфичних семантичких реализација, будући да готово никада не долази до потпуног значењског преклапања еквивалената у различитим језицима, чак ни код формално сродних лексема и израза (уп. фр. *en effet* и шп. *en efecto*). Примера ради, *en effet* и *effectivement* имају заједничке српске еквиваленте у виду лексема *заиста*, *сйварно*, *гоусйа* или *уисйину*, док је употреба партикуле *наиме* уочена само приликом превођења маркера *en effet*. Ову чињеницу условљава његова ретроактивна вредност, одсутна у семантичко-прагматичким инструкцијама адверба *effectivement*. Напослетку, потврђена је јасна подударност у структурама маркера *en fait* и у *сйвари*, код којих се одвијају паралелни процеси развоја семантичког континуума, што захтева даље праћење њихове еволуције, како у писаном, тако и у говорном језику.

Контрастивна истраживања дискурских маркера могу наћи даљу примену на пољу транслатологије, лексикографије, те дидактике страних језика. Имајући у виду да речници, нарочито двојезични, често предлажу само њихове циркуларне дефиниције путем синонима, или их уопште не укључују као засебне одреднице, анализе овог типа могу допринети побољшању начина њиховог превођења. Указивањем на сличности и разлике у значењским компонентама, понашању на синтаксичком нивоу, те употребним вредностима, пружа се и шири избор преводних решења у зависности од језичког регистра и функционалностилских одлика текста које добар преводилац увек мора имати на уму. Додатно, као важно питање намеће се и потреба за уједначавањем њиховог металексикографског описа, а посебан проблем представља укључивање сложених маркера дискурса у општу речничку макроструктуру и микроструктуру. Коначно, без обзира на специфичну научну дисциплину, академски стил одликују сажетост, мноштво сложених логичких односа на реченичном и надреченичном нивоу, те присуство бројних јединица које доприносе јачању кохезије и кохеренције текста/дискурса у целини, што је ово истраживање потврдило. Сходно томе, различити описи функционисања дискурских маркера, као незаобилазних елемената у процесу развоја прагматичке дискурзивне компетенције, могу наћи даљу примену и у оквиру дидактике наставе француског, односно српског као страног језика и језика струке.

ИЗВОРИ

- BAUDRILLARD, Jean. *Le crime parfait*. Paris: Éditions Galilée, 1995.
 BAUDRILLARD, Jean. *Simulacres et simulation*. Paris: Éditions Galilée, 1981.
 BODRIJAR, Žan. *Simulakrumi i simulacija*. Prevod s francuskog Frida Filipović. Novi Sad: Svetovi, 1991.
 BOURDIEU, Pierre. *La domination masculine*. Paris: Éditions du Seuil, 1998.
 BURDJE, Pjer. *Vladavina muškaraca*. Prevod s francuskog Mileva Filipović. Podgorica: CID – Univerzitet Crne Gore, 2011.
 DIRKEM, Emil. *Pravila sociološke metode*. Preveo Milorad V. Simić. Beograd: Savremena škola, 1963.

- DURKHEIM, Émile. *Elementarni oblici religijskog života. Totemistički sustav u Australiji*. Prijevod Aljoša Mimica. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2008.
- DURKHEIM, Émile. *Les formes élémentaires de la vie religieuse. Le système totémique en Australie (I-III)*. Cinquième édition. Paris: Presses universitaires de France, 1968⁵.
- DURKHEIM, Émile. *Les règles de la méthode sociologique*. Seizième édition. Paris: Presses universitaires de France, 1967¹⁶.
- LÉVI-STRAUSS, Claude. *Anthropologie structurale*. Paris: Librairie Plon, 1958.
- LÉVI-STRAUSS, Claude. Introduction à l'œuvre de Marcel Mauss. Marcel Mauss. *Sociologie et anthropologie* (quatrième édition). Paris: Les Presses universitaires de France, 1968⁴.
- LÉVI-STRAUSS, Claude. *La pensée sauvage*. Paris: Librairie Plon, 1962.
- LEVI-STROS, Klod. *Divlja misao*. Drugo izdanje. Preveli Jelena i Branko Jelić. Beograd: Prosveta, 1987².
- LEVI-STROS, Klod. *Strukturalna antropologija*. Zagreb: Stvarnost, 1977.
- LEVI-STROS, Klod. Uvod u delo Marsela Mosa. Marsel Mos. *Sociologija i antropologija I* (sa francuskog prevela Ana Moralić). Beograd: Prosveta, 1982.
- VITAS, Duško, Miloš UTVIĆ. *Korpus savremenog srpskog jezika* (verzija SrpKor2013). <<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>>. 10.6.2020.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БЛАГОЈЕВИЋ, Савка, Маја ВУКИЋ. Текстуални конектори за изражавање логичких односа у српском и енглеском академском дискурсу. Милош Ковачевић (ур.). *Стируктурне карактеристике српског језика*. Књ. 1. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2012, 477–488.
- РИСТИЋ, Стана. Илокуцијски аспекти употребе партикула. *Јужнословенски филолоџ* 50 (1994): 145–154.
- РИСТИЋ, Стана. Партикуле као јединице семантичке кохезије. *Српски језик: сџудије српске и словенске* IX/1–2 (2004): 505–514.
- РИСТИЋ, Стана. Партикуле као речи у функцији метатекстуалних оператора. *Научни сасџанак славистиџа у Вукове дане* 35/1 (2006): 205–216.
- РСЈ: *Речник српског језика* (ур. Мирослав Николић). Нови Сад: Матица српска, 2007.
- ТАНАСИЋ, Срето. Слагање везника и партикула у координираним конструкцијама. *Зборник Маџице српске за славистиџу* 83 (2013): 229–241.
- ЧУДОМИРОВИЋ, Јован. Речце као текстуални конектори у савременом српском језику. *Књижевност и језик* LV1/3–4 (2009): 277–295.

*

- BADURINA, Lada. *Između redaka: studije o tekstu i diskursu*. Zagreb – Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Izdavački centar Rijeka, 2008.
- BADURINA, Lada. Od sintakse prema suprasintaksi i dalje. Krešimir Mićanović (ur.). *Sintaksa hrvatskoga jezika – Književnost i kultura osamdesetih: zbornik radova 39. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Zagreb: Zagrebačka slavistička škola, 2011, 43–65.
- BADURINA, Lada. O semantici i pragmatici diskursnih oznaka. Lada Badurina, Nikolina Palašić (ur.). *Riječki filološki dani II*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci – Filozofski fakultet, 2018, 63–74.
- BERTIN, Annie. L'émergence du connecteur *en effet* en moyen français. *Linx* 46 (2002): 37–50.
- BLUMENTHAL, Peter. Le connecteur *en fait*. Claude Muller (éd.). *Dépendance et intégration syntaxique. Subordination, Coordination, Connexion*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1996, 257–269.
- CHANET, Catherine. Fréquence des marqueurs discursifs en français parlé : quelques problèmes de méthodologie. *Recherches sur le français parlé* 18 (2004): 83–106.
- CHAROLLES, Michel, Benjamin FAGARD. *En effet* en français contemporain : de la confirmation à la justification/explication. *Le français moderne* 80/2 (2012): 171–197.
- CHAROLLES, Michel, Paola PIETRANDEA. *En réalité* : de la modalisation à l'organisation du discours. *Travaux de linguistique* 64 (2012): 111–142.
- D'HONDT, Ulrique. *Au fait, de fait et en fait* : analyse de trois parcours de grammaticalisation. *Revue romane* 49/2 (2014): 235–263.
- DANJOU-FLAUX, Nelly. À propos de *de fait, en fait, en effet et effectivement*. *Le français moderne* 48/2 (1980): 110–139.

- DEFOUR, Tine, Ulrique D'HONDT, Anne-Marie SIMON-VANDENBERGEN, Dominique WILLIEMS. *In fact, en fait, de fait, au fait: A Contrastive Study of the Synchronic Correspondences and Diachronic Development of English and French Cognates*. *Neuophilologische Mitteilungen* 111/4 (2010): 433–463.
- DOSTIE, Gaétane, Claus D. PUSCH. Présentation. Les marqueurs discursifs. Sens et variation. *Langue française* 154 (2007): 3–12.
- DUBOIS, Jean, Henri MITTERAND, Albert DAUZAT. *Dictionnaire étymologique & historique du français*. Paris: Larousse, 2007.
- ENGEL, Hugues, Mats FORSGREN, Françoise SULLET-NYLANDER. De l'emploi des connecteurs *en effet, effectivement, en fait...* dans différentes situations de discours : observations interactionnelles et discursives. Jukka Havu, Carita Klippi, Soili Hakulinen, Philippe Jacob, José Fernández (éds.). *Actes du XVIIe Congrès des romanistes scandinaves*. Tampere: Tampere University Press, 2010, 273–297.
- FAGARD, Benjamin. La construction 'en effet' dans les langues romanes médiévales et la question de l'emprunt. *Oslo Studies in Language* 3/1 (2011): 69–94.
- FORSGREN, Mats. Les connecteurs *de fait, en fait, en effet, effectivement* : observations empiriques effectuées dans des contextes discursifs variés. *Syntaxe et sémantique* 10/1 (2009): 51–64.
- FRANCKEL, Jean-Jacques, Denis PAILLARD. Mots du discours : adéquation et point de vue. L'exemple de *réellement, en réalité, en effet, effectivement*. *Estudios lingüísticos/Linguistic Studies* (2010): 255–274.
- GARCÍA NEGRONI, María Marta, Sybille SAUERWEIN SPINOLA. La reformulation et le discours scientifique en espagnol et en français : à propos des instructions sémantico-pragmatiques de *en efecto et en effet*. Margarita Borreguero Zuloaga, Sonia Gómez Jordana Ferary (éds.). *Marqueurs du discours dans les langues romanes : une approche contrastive*. Limoges: Lambert-Lucas, 2015, 67–80.
- GARNIER, Sylvie, Frédérique SITRI. Certes, un marqueur dialogique ?. *Langue française* 163/3 (2009): 121–136.
- GLOVACKI-BERNARDI, Zrinjka. *O tekstu* (drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje). Zagreb: Školska knjiga, 2004².
- GREVISSE, Maurice, André GOOSSE. *Le Bon Usage* (14e édition). Paris: De Boeck – Duculot, 2008¹⁴.
- IORDANSKAYA, Lidija, Igor MEL'ČUK. Textual Connectors Across Languages: French EN EFFET vs. Russian V SAMOM DELE. Jacob Mey, Ana Wierzbicka, Andrzej Boguslawski (éds.). *E Pluribus Una the One and the Many*. Odensee: Odensee University Press, 1999, 305–347.
- LAMIROY, Béatrice, Gudrun VANDERBAUWHEDE. Les marqueurs de discours *en effet, en fait, de fait, en réalité* et leurs équivalents néerlandais : indices de grammaticalisation. Laure Sarda, Denis Vigier, Bernard Combettes (éds.). *Connexion et indexation. Ces liens qui lient le texte*. Lyon: ENS Editions, 2016, 195–209.
- LR: *Le Robert*, dictionnaire en ligne. Paris: Éditions Le Robert, 2020. <<https://dictionnaire.lerobert.com/>> 15.6.2020.
- MRAZOVIĆ, Pavica. *Gramatika srpskog jezika za strance* (drugo prerađeno i dopunjeno izdanje, u saradnji sa Zorom Vukadinović). Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2009².
- NIGOVIĆ, Magdalena, Ana NEVEŠČANIN. O inicijalnim diskursnim oznakama u hrvatskom i talijanskom jeziku. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu* 4 (2011): 51–65.
- NIGOVIĆ, Magdalena. Neka načela određivanja diskursnih oznaka. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37/1 (2011a): 121–145.
- NIGOVIĆ, Magdalena. Pristupi diskursnim oznakama u jezikoslovnoj tradiciji engleskoga govornoga područja. *Folia linguistica et litteraria: časopis za nauku o jeziku i književnosti* 3/4 (2011b): 57–76.
- PÉREZ CANALES, José. Estudio contrastivo Fr-Esp de algunas partículas desde la pragmática integrada: *en effet, évidemment, en fait*. Ignacio Iñarrea Las Heras, María Jesús Salinero Cascante (éds.). *El texto como encrucijada: estudios franceses y francófonos*. Vol. 2. La Rioja: Publicaciones Universidad de La Rioja, 2003, 451–464.
- PÉREZ CANALES, José. *Marcadores de modalidad epistémica: un estudio lingüístico y traductológico (francés-español) en el texto ensayístico*. Alicante: Universidad de Alicante, 2011.
- PIC, Elsa, Grégory FURMANIAK, Vincent HUGOU. Étude comparative de quelques marqueurs de reformulation paraphrastique dans les articles de recherche et les articles de vulgarisation. *ASp* 63 (2013): 75–92. <<https://journals.openedition.org/asp/3306>>. 30.5.2020.
- PONS BORDERÍA, Salvador. A Functional Approach to the Study of Discourse Markers. Kerstin Fischer (éds.). *Approaches to Discourse Particles*. Amsterdam: Elsevier, 2006, 77–99.

- POPOVIĆ, Mihailo. *Istorija francuskog jezika*. Beograd: Jasen, 2014.
- ROSSARI, Corinne. *Les opérations de reformulation : analyse du processus et des marques dans une perspective contrastive français-italien*. Berne: Peter Lang, 1994.
- ROSSARI, Corinne. Les adverbes connecteurs : vers une identification de la classe et des sous-classes. *Cahiers de linguistique française* 24 (2002): 11–44.
- ROSSARI, Corinne. Le fonctionnement dialogique de quelques connecteurs argumentatifs. Marete Birkelund, Maj-Britt Mosegaard, Coco Norén (éds.). *L'énonciation dans tous ses états. Mélanges offerts à Henning Nølke à l'occasion de ses soixante ans*. Berne: Peter Lang, 2008, 361–375.
- ROSSARI, Corinne, Claudia RICCI, Dennis WANDEL. Introduteurs de cadres et connecteurs de reformulation : étude contrastive sur corpus. *Langages* 212/4 (2018): 51–68.
- ROULET, Eddy. Complétude interactive et connecteurs reformulatifs. *Cahiers de linguistique française* 8 (1987): 111–140.
- SILIĆ, Josip. *Od rečenice do teksta (teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva)*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1984.
- TLF: *Trésor de la Langue Française informatisé*. Nancy : ATILF – CNRS & Université de Lorraine. <<http://atilf.atilf.fr/>> 1.6.2020.
- VÁZQUEZ MOLINA, Jesús. *Connecteurs, marqueurs, opérateurs... la notion d'opérateur discursif*. Flavie Fouchard et al. (éds.). *La recherche en Études Françaises : un éventail de possibilités*. Sevilla: Editorial Universidad de Sevilla, 2019, 683–691.
- VELČIĆ, Mirna. *Uvod u lingvistiku teksta*. Zagreb: Školska knjiga, 1987.

Andela Vasiljević

DISCOURSE MARKERS EN EFFET, EFFECTIVEMENT, EN FAIT
AND THEIR SERBIAN FUNCTIONAL EQUIVALENTS

S u m m a r y

Due to their procedural character, discourse markers are used to direct the reader's interpretation of the logical relations from sentence to sentence, thus facilitating the reception of the text and contributing to a better organization of its micro and macrostructure. Regardless of the specific scientific sub-discipline, academic style is characterized by its condensed style, the richness of complex logical relations on sentence and super-sentence level, as well as by various units strengthening coherence and cohesion on different textual levels. Bearing that in mind, this paper provides insight into different properties of the French discourse markers *en effet*, *effectivement*, *en fait* and their Serbian equivalents in sociological, anthropological, and ethnological discourse. The analysis of examples extracted from selected works of several well-known French authors (E. Durkheim, C. Lévi-Strauss, P. Bourdieu, J. Baudrillard) is carried out using contrastive, qualitative and quantitative methods, in order to establish some of the semantic, syntactic and pragmatic features of each of these markers. Besides the statistical analysis of their respective frequencies, each occurrence of each of the markers is matched to its Serbian translation equivalent. The aim of such matching is to determine different translation possibilities into Serbian and to identify similarities and potential differences of their pragmatic values. Furthermore, we aim to establish, for each marker, its position(s) in the text and in the respective sentence, the possibility of coordination with other markers, the degree of grammaticalisation as well as its transphrastic scope. Our objective is thus to show that these markers are characterized by their highly contextual semantic dependence in both languages.

Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за романистику
(студент докторских студија)
Студентски трг 3, 11 000 Београд, Србија
andjela.vasiljevic.ue@gmail.com

(Примљено: 28. јула 2020;
прихваћено: 28. октобра 2020)